

QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN KINH TẾ HỢP TÁC XÃ TỈNH QUẢNG BÌNH TỪ NĂM 1946 ĐẾN NAY

LÊ TRỌNG DUẬN

Liên minh HTX Quảng Bình

1. Đặt vấn đề

Sự ra đời và quá trình phát triển kinh tế hợp tác xã (HTX) là sản phẩm tất yếu của nền kinh tế hàng hóa, là hình thức tổ chức mang tính xã hội, là một nhân tố quan trọng để xây dựng xã hội dân chủ, công bằng, văn minh. Các nhà kinh điển của chủ nghĩa Mác - Lênin thể hiện quan điểm, khẳng định vai trò kinh tế HTX trong sự phát triển xã hội. Ở nước ta, Chủ tịch Hồ Chí Minh rất quan tâm đến tổ chức HTX, kinh tế HTX, trong tác phẩm “Đường Kách mệnh” (1927), Người đã dành hẳn một chương về HTX. Sau Cách mạng tháng Tám thành công, ngày 11/4/1946, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã kêu gọi các điền chủ nông gia tham gia HTX nông nghiệp. Sự kiện đó đã trở thành “Ngày HTX Việt Nam”. Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên Chủ nghĩa xã hội (bổ sung, phát triển năm 2011) khẳng định: “*Kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo. Kinh tế tập thể không ngừng được củng cố và phát triển. Kinh tế nhà nước cùng với kinh tế tập thể ngày càng trở thành nền tảng vững chắc của nền kinh tế quốc dân*”.

Kinh tế tập thể nói chung, kinh tế HTX nói riêng hiện nay nhìn chung còn những hạn chế, yếu kém, việc củng cố, phát triển HTX còn nhiều khó khăn. Hạn chế, yếu kém do nhiều nguyên nhân, nhưng chủ yếu là do nhận thức chưa đầy đủ về HTX trong một bộ phận cán bộ, nhân dân. Để hiểu rõ những đóng góp quan trọng của HTX đối với kinh tế hộ, đối với quá trình xây dựng, bảo vệ Tổ quốc trong từng thời kỳ, xóa bỏ những mặc cảm đối với HTX kiểu cũ, đồng thời biết giá trị của HTX trong từng thời kỳ và có giải pháp đúng đắn đối với xây dựng phát triển HTX trong thời kỳ tới, thì việc

nghiên cứu, biên soạn quá trình phát triển kinh tế hợp tác xã tỉnh Quảng Bình là rất cần thiết.

Kết quả của việc nghiên cứu, biên soạn còn đóng góp vào kho tàng lịch sử của tỉnh nhà một lĩnh vực quan trọng, là một tài liệu quý, thiết thực.

2. Nội dung, phạm vi, đối tượng và phương pháp nghiên cứu

2.1. Nội dung

Quá trình phát triển kinh tế HTX ở Quảng Bình từ năm 1946 đến nay qua nhiều thời kỳ lịch sử, mỗi thời kỳ có những đặc điểm khác nhau nhưng chưa có công trình nào đầu tư nghiên cứu, sưu tầm, biên soạn một cách khoa học, toàn diện, tương đối đầy đủ. Do vậy việc đánh giá, nhận định về phong trào HTX trong tỉnh chưa thấu đáo, thiếu toàn diện. Nội dung đề tài tập trung là nghiên cứu một cách đầy đủ, đánh giá đúng vai trò kinh tế tập thể nói chung, HTX nói riêng trong từng thời kỳ từ năm 1946 đến nay ở Quảng Bình.

2.2. Phạm vi nghiên cứu

- Trên địa bàn tỉnh Quảng Bình từ năm 1946 đến nay.

- Khảo sát, sưu tầm, nghiên cứu tư liệu lịch sử và từ thực tế.

2.3. Đối tượng nghiên cứu

Các loại hình HTX ở Quảng Bình với quan hệ sản xuất mới, tạo động lực tích cực để phát triển lực lượng sản xuất, tích cực đóng góp vào sự ổn định và phát triển đời sống xã hội, cho sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

2.4. Phương pháp nghiên cứu

- Phương pháp lịch sử: Nghiên cứu vấn đề trong cả hai chiều đồng đại và lịch đại để phản ánh đầy đủ tiến trình vận động của sự vật và hiện tượng theo quan điểm sử học Mác xít.

- Phương pháp logic: Phát hiện đánh giá các thuộc tính, các giá trị lịch sử của các vấn đề nghiên cứu.

- Phương pháp tiếp cận khoa học: Điều tra, nghiên cứu tổng hợp, sử dụng các phương pháp, xử lý sử học. Nghiên cứu, tổng hợp các tư liệu thành vấn đề xác lập hệ thống cơ sở dữ liệu thông qua các cơ quan lưu trữ nhà nước, chủ yếu là tại Trung tâm Lưu trữ Quốc gia III (Hà Nội); Cục Lưu trữ Văn phòng Trung ương Đảng; Thư viện Liên minh HTX Việt Nam; Chi cục Văn thư lưu trữ tỉnh Quảng Bình; Phòng Lưu trữ Văn phòng Tỉnh ủy Quảng Bình; Chi cục Văn thư lưu trữ tỉnh Thừa Thiên Huế; Phòng Lưu trữ Văn phòng Tỉnh ủy Thừa Thiên Huế.

Sử dụng các phương pháp xử lý sử học như phân loại, so sánh, phân kỳ, tích hợp hệ thống và phương pháp chuyên gia để xác lập tư liệu chuẩn và hệ thống các nhận định đánh giá cho vấn đề nghiên cứu.

3. Kết quả

Phần thứ nhất: Quan điểm cơ bản của chủ nghĩa Mác-Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và quan điểm của Đảng ta về kinh tế HTX, là những nội dung mang tính lý luận, cơ sở để nghiên cứu.

Phần thứ hai: Phần trọng tâm của đề tài, thể hiện rõ sự ra đời, phát triển của kinh tế HTX tỉnh Quảng Bình trên 65 năm qua.

Kết quả nghiên cứu cho thấy, trong thời kỳ kháng chiến chống thực dân Pháp xâm lược, ở Quảng Bình kinh tế hợp tác, HTX đã ra đời, tồn tại thể hiện qua đánh giá, báo cáo định kỳ, báo cáo hàng năm của tỉnh. Số lượng nhắc đến khá nhiều, trên nhiều lĩnh vực mà tập trung nhất là trong nông nghiệp. Trong nhiều HTX, có HTX muối (Quảng Trạch), HTX Tân Lý, HTX Trường Xuân, HTX Minh Hóa, HTX Tân Đức, HTX Mỹ Sơn, HTX Ngọa Cương (Tuyên Hóa) được nhiều tài liệu khẳng định việc tổ chức, hiệu quả của hoạt động.

Một điều quan tâm qua nghiên cứu là kinh

Đại tướng Nguyễn Chí Thanh đang hỏi han chuyện làm ăn với bà con xã viên HTX Đại Phong năm 1960

Ảnh: TL

tế hợp tác, HTX trong thời kỳ này hiển nhiên là có sự ra đời, ảnh hưởng, được đánh giá khá rõ về tác động, hiệu quả qua hàng năm, nhưng đến năm 1954, hòa bình lập lại các HTX trên không còn được đề cập. Khi bước vào thời kỳ mới gắn với khôi phục kinh tế, thực hiện giảm tô, cải cách, rồi cải tạo xã hội chủ nghĩa, kinh tế tập thể ở Quảng Bình được đề cập như là mới ban đầu với việc thành lập thí điểm các HTX: HTX mua bán Võ Ninh, HTX ngư nghiệp Quang Phú (Lộc Ninh), HTX nông nghiệp Phú Xá (Lộc Ninh)...

Những năm 1958-1960, phong trào xây dựng, phát triển củng cố các loại hình tổ chức HTX, phát triển kinh tế HTX ở Quảng Bình được đẩy mạnh khá toàn diện. Đặc biệt thời kỳ 1960-1965, HTX chuyển mạnh từ bậc thấp lên bậc cao. Nếu như giai đoạn (1958-1960) mới xây dựng HTX bậc thấp, bình quân trên dưới 30 hộ, đến năm 1961 hầu hết các HTX có trên 60 hộ. Đặc biệt HTX Võ Ninh hợp nhất toàn xã với 964 hộ. HTX Đại Phong qua 3 lần hợp nhất trở thành HTX toàn xã với 455 hộ, 1.113 mẫu ruộng. Cuối năm 1961, số hộ tham gia HTX nông nghiệp toàn tỉnh đạt 95,7%, vùng công giáo đạt 81%, vùng biển đạt 97% và vùng núi đạt 81%.

Kinh tế HTX phát triển đã huy động và phát huy mạnh mẽ các nguồn lực tập trung tổ chức thực hiện kế hoạch phát triển kinh tế - xã hội 5 năm lần thứ nhất (1961-1965). Với Quảng Bình, tỉnh đầu cầu giới tuyến nhưng đã tổ chức, phát triển mạnh việc cải tiến kỹ thuật và tăng năng suất, tăng vụ và vỡ hoang, phát triển nhiều ngành và nhiều nghề, cải tiến công tác quản lý HTX, tăng cường công tác chính trị và tư tưởng trong HTX; nhờ đó phong trào xây dựng HTX phát triển mạnh, đều. Trên các lĩnh vực đều có những điển hình, ngọn cờ đầu của toàn miền Bắc. Cùng với HTX Đại Phong trên lĩnh vực nông nghiệp, lĩnh vực ngư nghiệp có HTX Quang Phú, mua bán có HTX Lý Ninh, quỹ tín dụng có Vĩnh Ninh...

Học tập, đuổi kịp và vượt Đại Phong đã trở thành phong trào chung toàn quốc và tỉnh Quảng Bình. Chưa đầy một tháng phát động, trong 17 tỉnh đã có 3.191 HTX thi đua với Đại Phong. Với Quảng Bình đã xuất hiện: HTX Đức Phổ trở thành HTX “Đại Phong” của huyện Quảng Ninh; HTX Thanh Tân trở thành HTX “Đại Phong” của huyện Lệ Thủy; HTX Tứ Mỹ trở thành “HTX Đại Phong” của huyện Bố Trạch; HTX Thiết Sơn trở thành HTX “Đại Phong” của huyện Tuyên Hóa; HTX Tiên Lang trở thành HTX “Đại Phong” của huyện Quảng Trạch.

Đến cuối năm 1962, toàn tỉnh đã có 200/780 HTX đạt danh hiệu HTX Đại Phong và hơn 300 thanh niên đạt tiêu chuẩn “traoi, gái Đại Phong”, hàng nghìn người đạt tiêu chuẩn “xã viên tiên tiến”.

Thời kỳ 1965-1975, kinh tế HTX ở Quảng Bình thực sự phát huy mạnh mẽ, đóng góp tích cực trong thực hiện xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc, đấu tranh thống nhất nước nhà.

Có thể nói, trong thời kỳ khắc phục hậu quả chiến tranh, khôi phục phát triển kinh tế - xã hội và công cuộc kháng chiến chống Mỹ, đề tài đã nghiên cứu và làm rõ vai trò của HTX trong tổ chức sản xuất đảm bảo nguồn lực vật chất cho nhân dân; phối hợp xây dựng thế trận chiến tranh nhân dân đánh bại chiến tranh phá hoại của đế quốc Mỹ; HTX phục vụ giao thông vận tải chống Mỹ cứu nước; HTX với công cuộc hàn

gắn vết thương chiến tranh, khôi phục phát triển kinh tế, ổn định đời sống; HTX Quảng Bình với phong trào thi đua “Hai giới”

Phong trào xây dựng, phát triển, phát huy kinh tế HTX, phong trào thi đua “Hai giới” đã kết hợp chặt chẽ phong trào thi đua “3 sẵn sàng” trong thanh niên, phong trào “3 đảm đang” trong phụ nữ... đã tạo ra sức mạnh tổng hợp với chất lượng ngày càng cao, nội dung ngày càng phong phú, toàn diện vào các nội dung tiêu chuẩn của nhà nước đã được ban hành.

Tổ chức hoạt động của HTX, sức mạnh của kinh tế HTX là niềm tự hào về ý chí, sức mạnh tập thể góp phần quyết định đánh Mỹ và thắng Mỹ; góp phần thực hiện đồng thời 3 cuộc Cách mạng: Cách mạng quan hệ sản xuất, Cách mạng Khoa học kỹ thuật, Cách mạng Tư tưởng văn hóa. Trong đó, Cách mạng Khoa học kỹ thuật là then chốt; tạo dựng nên hệ thống cơ sở vật chất - sức mạnh của lực lượng sản xuất cho quan hệ sản xuất tiến tới.

Bước vào thời kỳ mới, sau khi miền Nam hoàn toàn giải phóng, nước nhà thống nhất, Bình-Trị-Thiên thành một tỉnh, kinh tế HTX tiếp tục được củng cố, phát triển. Đề tài đã tập trung làm rõ việc tổ chức lại sản xuất, phát huy vai trò kinh tế HTX trước những chuyển biến mới, thách thức mới (1975-1989).

Đây là thời kỳ các loại hình HTX đều có nhiều thách thức do khó khăn chung của tình hình. Trên lĩnh vực nông nghiệp, đáng quan tâm là việc thực hiện Chỉ thị số 100-CT/TW, ngày 13 tháng 1 năm 1981 của Ban Bí thư Trung ương về “Cải tiến công tác khoán, mở rộng khoán sản phẩm đến nhóm lao động và người lao động trong HTX nông nghiệp”. Để tiếp tục giải quyết những khó khăn trong sản xuất và đời sống của nông dân, ngày 5 tháng 4 năm 1988, Bộ Chính trị đã ban hành Nghị quyết số 10-NQ/TW về đổi mới quản lý kinh tế nông nghiệp; Nghị quyết mà khi đi vào cuộc sống người dân đã gọi “Khoán 10”, kế tục và bổ sung, phát triển những ưu việt của “Khoán 100”.

Cùng với lĩnh vực HTX nông nghiệp, các loại hình HTX tiểu thủ công nghiệp, ngư nghiệp, tín dụng, mua bán thời kỳ này vẫn có

bước phát triển, rõ nhất là coi trọng điều chỉnh công tác tổ chức quản lý, coi trọng hiệu quả cụ thể của sản xuất, kinh doanh. Kinh tế tập thể nói chung, kinh tế HTX đã có nhiều bước phát triển, tiến bộ góp phần quan trọng trong sự ổn định phát triển của tỉnh nhà.

Từ năm 1989, khi Quảng Bình trở lại địa giới hành chính cũ đến nay, kinh tế HTX có nhiều thử thách trước cơ chế mới, có nhiều biến động, việc tồn tại của một số mô hình HTX theo cơ chế quản lý cũ, bao cấp không đứng vững. Số lượng HTX giảm nhất là khi Luật HTX năm 1966 đi vào thực hiện trong đời sống, các HTX tín dụng, HTX mua bán, HTX tiêu thụ công nghiệp chịu tác động mạnh, quản lý cũ về HTX ngư nghiệp gặp khó khăn, vì vậy việc giải thể để củng cố, phát triển mới được đặt ra. Thực tế đó càng rõ khi Luật HTX năm 2003 được thực hiện.

Việc nghiên cứu thời kỳ này đã tập trung làm rõ: Kinh tế HTX Quảng Bình tiếp tục phát triển dưới sự tác động của Nghị quyết số 10-NQ/TW; Tình hình chuyển đổi tổ chức hoạt động của HTX theo Luật HTX 1996; Kinh tế HTX từ khi có Nghị quyết TW5 (Khóa IX) đến khi thực hiện Luật HTX năm 2003; Kinh tế HTX giai đoạn từ khi thực hiện Luật HTX năm 2003 đến năm 2013 và những đóng góp của kinh tế HTX trong xây dựng và phát triển quê hương, trong xây dựng nông thôn mới ở Quảng Bình.

Từ kết quả nghiên cứu, đề tài đã rút ra 6 nguyên nhân, 8 bài học về xây dựng và phát triển kinh tế tập thể, kinh tế HTX ở Quảng Bình trên 65 năm qua.

4. Kết luận và kiến nghị

4.1. Kết luận

Phong trào kinh tế HTX xứng đáng là niềm tự hào là sự tôn trọng bởi sự tồn tại và phát triển không ngừng, bởi sự đóng góp lớn lao và thực hiện các nhiệm vụ chiến lược to lớn của lịch sử dân tộc. Phong trào HTX ở Quảng Bình đã gắn với những tên gọi đầu tiên của những năm 40 của thế kỷ trước: Di Lộc, Tân Lý, Trường Xuân, Minh Hóa, Tân Đức, Mỹ Sơn, Ngọa Sơn; những năm 50 với Quảng Phú, Phú xá, Võ Ninh, Cảnh Dương... những năm 60 với phong

trào xây dựng và phát triển 3 ngọn cờ hồng trong nông nghiệp, mua bán, tín dụng và nổi lên với “Gió Đại Phong”, HTX ngư nghiệp Quang Phú, HTX mua bán Lý Ninh, Quỹ tín dụng Võ Ninh, Đại Trạch... các ngọn cờ tiếp tục giương cao trong những năm đánh Mĩ; những năm 70-80 tiếp tục nổi lên phát huy với các HTX: Đức Ninh, Phúc Lý, Phúc Lộc, Đại Phong... Qua thử thách trước cơ chế mới nhiều HTX không tồn tại, nhiều HTX giải thể, nhưng trước yêu cầu khách quan nhiều HTX lại ra đời, được củng cố, phát triển.

Đến nay, tỉnh Quảng Bình có 247 HTX thu hút 114.433 xã viên và 3.904 lao động trực tiếp, trong đó trên lĩnh vực nông nghiệp 137 HTX, thủy sản 6 HTX, tiêu thụ công nghiệp 39 HTX, dịch vụ điện 15 HTX, xây dựng 15 HTX, giao thông vận tải 9 HTX, thương mại, dịch vụ, du lịch 9 HTX, 21 quỹ tín dụng cơ sở.

HTX ra đời, tồn tại và phát triển là một nhu cầu không thể thiếu được trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ đất nước, phù hợp với đường lối đổi mới của Đảng. Từ việc nghiên cứu cho thấy, nhà nước cần có chủ trương phù hợp nhằm phát triển, khai thác, phát huy tiềm năng của các loại hình kinh tế hợp tác, kinh tế HTX, gắn với sự nghiệp công nghiệp hóa-hiện đại hóa đất nước, thực hiện chương trình mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới.

4.2. Kiến nghị

Đề tài được nghiên cứu mang tính khoa học, tính thực tiễn rõ, đề nghị UBND tỉnh Quảng Bình, Sở Khoa học và Công nghệ tỉnh Quảng Bình xem xét, cho triển khai tiếp đề tài hoặc đề án nghiên cứu hệ thống các giải pháp cụ thể nhằm đổi mới, phát triển và nâng cao hiệu quả kinh tế tập thể ở Quảng Bình. Đây cũng chính là giải pháp thiết thực, cụ thể nhằm tiếp tục thực hiện Nghị quyết Trung ương 5 khóa IX, Kết luận số 56-KL/TW ngày 21/2/2013 của Bộ Chính trị, Công văn số 374-CV/TU ngày 7/8/2013 của Ban Thường vụ Tỉnh ủy Quảng Bình, Công văn số 1039/UBND-KTN ngày 12/9/2013 của UBND tỉnh Quảng Bình về việc triển khai Kết luận số 56 của Bộ Chính trị về tiếp tục đổi mới, phát triển và nâng cao hiệu quả kinh tế tập thể ■